

סימן טו

במצות תלמוד תורה ותפלה

תָּנָן שָׁכַח דִּי־יָא מַפְסִיקִין לִק"ש וְאִין מַפְסִיקִין
לַחֲפֵלָה וּמַפְרָשׁ בַּגְמָרָא דְּזָהוּ בַּחֲזָרִים
הַעֲוֹסְקִים בַּחֲזוּרָה כְּגוֹן רַש"י וַחֲזָרְיוֹ שֶׁהִם
מַפְסִיקִין לִק"ש וְלֹא לַחֲפֵלָה וְהַעֲטֵם פְּשׁוּעַ
מִשּׁוֹם דִּק"ש דְּאֻרִּיתָא וְתַפְלָה דְּרַצְנָן, וְהִנֵּה
בַּעֲוֹסְקִים בַּמָּאוֹה אַחֲרָה פְּטוּרִין אֲפִילוּ מִק"ש
מִטַּעַם דַּעֲוֹסֵק בַּמָּאוֹה פְּטוּר מִמָּאוֹה וְכַדָּא מֵרִי
בְּסוּגִיָּין גְּבִי עוֹסְקִין בַּקְדֵּה־יָא דְּלֹא הַפְסִיקוּ
אֲפִי לִק"ש, וְלִרְיֹךְ בִּיאֹר מִי"ש מֵאוֹת ת"ת
דְּמַצְטֵלִין בְּשַׁבִּיל מָאוֹה אַחֲרָה וְלֹא מִפְּטוּר
מִטַּעַם עוֹסֵק בַּמָּאוֹה כִּי וְהָרִי תָּנָן וְת"ת כְּגוּד
כּוֹלֵם, וְהָאִמְנֵם יִלְפִינוּ לֵה מִקְרָא בְּמוֹעֵי־ק דִּי־ע
דְּלַמָּאוֹה שֶׁאֵי־לָא לַעֲשׂוֹת עִי אַחֲרִים מַצְטֵלִין
ת"ת אֲבָל לִרְיֹךְ לַהֲבִין גְּדַר כַּדְּבָר.

וכן בעל קרי אסרו בד"ת קודם דבעלוה
לעבילותא, ואילו בק"ש תנן בצרכות
ד"כ דמהרהר בלבו ולרצינא זהו משום
דהרהור כדבור דמי ואמאי לא התירו גם
ד"ה הרהור לרע"ק בצרכות דכ"ב דאמר לא
יכנס לביתו"ד כל עיקר אפילו לשמוע
ולשתוק ומ"ש ת"ת ממלות ק"ש.

ונראה דהגדר הוא כך, דכל מלות
חיוניות שצטורה אפילו כשהוא
מנים מלקיים המצוה וליכא עליו טענה
ותביעה על ציפולה, מ"מ חיוצא רמיא עלי,
וכמו שהוכיח הגר"צ וסרמן ז"ל הי"ד
מפ"ק דחגיגה דמצואר בתם דלמ"ד כולן
השלומין דראשון אי הי חגר צראשון ונתפשט
בשני פעור מראי, ואילו אנוס צראשון ודאי
חייב [דעיקר מלות פסח שני הוא לאנוס
צראשון, אע"פ שהשני תשלומין דראשון אחד
מד"א, עיין פ' מי שחי] ועמש"כ צזכר צע"י
צקה"י ח"י סי' ל"ב [וגד' צקה"י צ"ב סי' י']
ואכמ"ל, אבל כגון צמלות נדקה מי שהוא
עני ואין לו כלל מה ליתן [יותר משלישית

ברכת התורה לפני פרשת החמיד ולא חשו
למאי דקרי לפני בן פסוקים ומחמם מוכח
נמי דאפילו בקורא פסוקי ק"ש א"ל ברכה"ת
שהרי היו קורין שמע ישראל קודם ברכת
התורה ופשוט שאע"פ שאין זה קריאה לשם
מזאת ק"ש, מ"מ לשם הזכרת ענין קריאת
שמע הוא ולא דרך הפלה [ולמש"כ הש"א
הנ"ל, כל כהאי גוונא לכאורה חייב צברה"ת
לכו"ע] ולכן להגר"א ז"ל לשיטתו לק"מ הא
דלא חקנו נמי גבי צע"ק שיבהרר הצרכה"ת
לפטור מה שמהרר ד"ת של ק"ש דכל כה"ג
שאינו חלל דרך קריאה לשם ק"ש אפילו
במזל"א צפיו א"ל לזרך.

ועיקר ד"ז שבאומר פסוקים לשם תחנונים
או לשם ק"ש אל"ז ברכה"ת ל"ב

טעמא דמלחא וכנראה דקסברי להלכה
דמלוות לריכות כוונה וא"כ צמכין לשם
תחנונים או לשם ק"ש אינו מקיים מלות
ת"ת כיון שלא נכתוב לשם מלה זו ומשו"ה
א"ל לצרך ולכאורה יש להציא רחיה לזה
מהא דאמרו צירושלמי הוצא צתום דיי"א
ע"צ ובש"פ צהא דאח"ר פוערת מצרכת
התורה ואמרו צירושלמי והוא שנה על אחר
ע"ש צתום והראשונים ז"ל ומלשון זה משמע
דלא סגי צק"ש שקראה על אחר אחר אח"ר
אלא צעין שילמוד אחר תפלתו מיד והרשב"א
ז"ל צשם הראצ"ד ז"ל כתב שיש גרסאות
שכתוב צהן והוא שקרא על אחר ע"ש.
ומשמע שפיר דהק"ש עלמה נחשב לימוד
ת"ת ועיין צצ"י צס"י מ"ז שמסביר הא דלא
סגי צק"ש על אחר לפי שזה לא קרא הק"ש
לשם ת"ת אלא לשם ק"ש ע"ש. ומזה משמע
דכל כה"ג אין זה צמלות ת"ת וממילא א"ל
צרכה"ת, והסוברים דגם צלשם תחנונים לריך
צרכה"ת לכאורה ה"י דסברי כהפוסקים
דקריאת ק"ש על אחר סגי צהכי ונחשב
כאילו למד על אחר ועיין צש"ע סימן מ"ז
סעיף ה' שכתב דיש להסתפק אי סגי צק"ש
שקורא סמוך לה מיד וכו' ולכאורה זה תלוי
צפלוגתא שצסימן מ"י הג"ל ויש לפלפל.

אחרים כבר אינו חנוס לצעל ת"ת כיון דליכא ציעול מלוא רק שיהא לאדם זה העוסק בת"ת הפסד של קיום מלוא בזה אמרין דאדרבא קיום מלוא דת"ת עדיף, דת"ת כנגד כולם.

וממילא מוזן נמי הא דלרע"ק צעל קרי אכור ד"ת אפי' בהרפור אע"פ שת"ת מ"ע מדאורייתא ואילו ק"ש מהררר בלבו משום דק"ש מלוא חיוצית היא משא"כ ת"ת כיון שאנוס ממלוא זו ע"פ תקנת עזרא אין זה בגדר מצעל מלוא באנוס, אלא זהו גבול חיוצו שהוא עד כמה שאפשר לו, רק פרק אחד שחרית ופ"א ערבית חיוצו קצוע וברור דכתיב והגית בו יומם ולילה, וכשיהיה חנוס מפרק זה מחשב מצעל מלוא באנוס ע"י מנחות ל"ט בתוס' דמפרשי בחד פירושא הא דתדבר"י ד"ת לא יכיו עליו חוצה ואי אהר רשאי לפטור עומך מהן דהיינו שאינו מחוייב לצעל עסקי פרנסתו לגמרי [אפילו ליכא פקו"ג דצמקום פקו"ג פשיטא דדוחה כל המלות מלכד ג' עבירות] ואינו רשאי לצעל ת"ת לגמרי אלא יפה ת"ת עם ד"א ע"ש וא"כ זהו עיקר גבול שיעור חיוצ דת"ת, דהיינו לעסוק בתורה כפי יכולתו.

והנה הא דעוסק צמלוא פטור ממלוא היינו משום דשניהם חיוצ עליו ואין דוחין זה את זה, אבל ת"ת ומלוא אחרת הנה מלד המלוא דרמי עלי' שצבילה מוכרח הוא לצעל ת"ת הרי אם נחייצו לעסוק צמלוא ממילא אין עליו שום חיוצ ת"ת על שעה זו לפמשנ"ת דבהזמן שאנוס לצעל מת"ת ליכא חיוצ ת"ת כלל, משא"כ בשאר מלות שגם אם ידחו מפני האנוס או מפני שעסוק בתלמוד תורה מכל מקום חיוצא לא פקע ולכן מצטלין ת"ת צביל מלוא אחרת, דהחיוצ ת"ת אינו יכול לעשות פטור על המלוא. אבל החיוצ מלוא עושה פטור על מלות ת"ת כמשנ"ת. וצ"ה יוצן הא דמבואר צמ"ק דאין ת"ת נדחה אלא למלוא שא"א לעשות ע"י אחרים דכשאפשר לעשות ע"י

השקל] אינו בגדר "אנוס", רק "פטור", דזהו עיקר השיעור צמלוא לדקה שהוא כפי יכולתו, וכשאין לו, ליכא חיוצ כלל ליתן, וכן צמלוא גמ"ח שגופו, מה שא"א לו לעשות אין זה בגדר "אנוס" רק זהו גבול השיעור של המלוא, שיעשה כפי יכולתו, כיון שהתורה לא נתנה זמן ושיעור קצוע, השיעור הוא כפי יכולתו, וכן מלות ת"ת כיון שלא נתנה צו תורה שיעור, ממילא החיוצ הוא כפי יכולתו ועל זמן שהוא חנוס מללמוד אין זה בגדר מצעל מלוא באנוס, אלא זהו גבול חיוצו שהוא עד כמה שאפשר לו, רק פרק אחד שחרית ופ"א ערבית חיוצו קצוע וברור דכתיב והגית בו יומם ולילה, וכשיהיה חנוס מפרק זה מחשב מצעל מלוא באנוס ע"י מנחות ל"ט בתוס' דמפרשי בחד פירושא הא דתדבר"י ד"ת לא יכיו עליו חוצה ואי אהר רשאי לפטור עומך מהן דהיינו שאינו מחוייב לצעל עסקי פרנסתו לגמרי [אפילו ליכא פקו"ג דצמקום פקו"ג פשיטא דדוחה כל המלות מלכד ג' עבירות] ואינו רשאי לצעל ת"ת לגמרי אלא יפה ת"ת עם ד"א ע"ש וא"כ זהו עיקר גבול שיעור חיוצ דת"ת, דהיינו לעסוק בתורה כפי יכולתו.

והנה הא דעוסק צמלוא פטור ממלוא היינו משום דשניהם חיוצ עליו ואין דוחין זה את זה, אבל ת"ת ומלוא אחרת הנה מלד המלוא דרמי עלי' שצבילה מוכרח הוא לצעל ת"ת הרי אם נחייצו לעסוק צמלוא ממילא אין עליו שום חיוצ ת"ת על שעה זו לפמשנ"ת דבהזמן שאנוס לצעל מת"ת ליכא חיוצ ת"ת כלל, משא"כ בשאר מלות שגם אם ידחו מפני האנוס או מפני שעסוק בתלמוד תורה מכל מקום חיוצא לא פקע ולכן מצטלין ת"ת צביל מלוא אחרת, דהחיוצ ת"ת אינו יכול לעשות פטור על המלוא. אבל החיוצ מלוא עושה פטור על מלות ת"ת כמשנ"ת. וצ"ה יוצן הא דמבואר צמ"ק דאין ת"ת נדחה אלא למלוא שא"א לעשות ע"י אחרים דכשאפשר לעשות ע"י

ולפמש"כ לעיל גבי ת"ת נראה דגם מלות תפלה הוא עדיף, דסתמא דמלתא כשללא נתנה התורה שיעור למלוא סגי בפעם אחת ציוס כדאמרין גבי צרכה כהנים צרי"ה דכ"ה דכשקיים פ"א ציוס זה אינו מחוייב תו ע"ש, [ובפרט זה שאני ת"ת משאר מלות לפי שת"ת היא מלוא תדירית כל רגע שאפשר לו שנאמר והגית בו יומם ולילה] אבל מ"מ כיון שלא קבעה תורה שיעור צפירוש, שיעורו הוא עד גבול

אפשרותו וכשיהי' אנוס כמה ימים מלהתפלל
 אינו "בגדר מצטל מ"ע. באנוס" אלא כך
 שיעורו של מלות תפלה שיתפלל כפי אפשרותו
 ולכן הצא מן הדרך פטור ג' ימים כיון שאין
 דעתו מיושבת. ונמלא דמלות תפלה אע"פ
 שהוא מדאורייתא מ"מ שוב גדר חיוצו לת"ת
 ולכן שפיר אין דוחין זה מפני זה דאמרינן
 שוב מאי חזית לדחות זה מפני זה, אלא
 דמדרבנן הו' איכא חיוצ קבוע דג"פ ציוס
 צומנים המיוחדים, וכשיאנס ולא יתפלל
 מצטל הוא מליה דרבנן באנוס, ונמלא דמלא
 החיוצ דרבנן, תפלה אלים מת"ת, ואהא
 קאמר בירושלמי דמ"מ כיון דתפלה מדרבנן
 [בתורת חיוצ קבוע צומן זה] קיל הו' ^{היה}
 מק"ש ומש"ה מפסיקין לק"ש ולא לתפלה.

ומה שאמרו בצרכות דכ"א ספק התפלל
 אינו חוזר ומתפלל מפני שהוא מדרבנן
 והרי להרמב"ם ז"ל תפלה מדאורייתא וכן
 אינו מפסיק אכילתו מפני שהוא מדרבנן
 כדאמרי' בסוכה ל"ה, היינו משום דאותו
 חיוצ קבוע צומן זה, הו' מדרבנן, דמדאורייתא
 כבר ילא באחו תפלה שהיא, והרי כבר אמר
 אהבה רבה ויש שם הרבה תפלות וצקשות,
 דאי לא אמר אפילו ק"ש וצרכותי הו' אסור
 לאכול קודם התפלה מקרא דלא תאכלו על
 הדם, וכבר כתבו מהם עיין כסף משנה
 ובספר המלכות מלוה ה' וצקשות הרמב"ן
 ז"ל ובמג"א וצש"א ס"י י"ד וט"ו.

וירר' פ"ק דשבת הביאו התוס' מוע"ק ד"ע
 דאמר התם דרשב"י וחזיריו לא היו
 מפסיקין אפילו לק"ש. ופריך ולית לי'
 לרשב"י הלומד ע"מ שלא לעשות נוח לו שלא
 נצרא [ומשני זה שינון וזה שינון ואין דוחין
 כו' משמע דסובר בירושלמי דצק"ש מקיים
 ג"כ ושנתם ועיין שאג"א ס"י א' ואכמ"ל]
 ולכאורה אינו מוצן דמאי פריך הלומד ע"מ
 שלא לעשות נוח לו כו' הרי הם עסקו בתורה
 ויפטרו מטעם עוסק במלוא פטור מן המלוא
 ואין כאן ע"מ שלא לעשות כיון דפטור אז

ממעשה זו וענין הלומד ע"מ שלא לעשות
 לכאוי' אמור כשהוא ע"מ שלא לעשות כשהוא
 מהוייב צהן וכגון צומן שאינו עוסק אז
 בתורה, וא"ת דפשיטא לי' להירושלמי דלא
 שיך שעוסק במלוא דת"ת יפטור משאר
 מלוא ומטעמא שנתבאר, א"כ צפשוטו הו' ל'
 להירושלמי להקשות האך ציטל מלוא שהוא
 מהוייב צה, ולמ"ל למפרך משום דהלומד
 ע"מ שלא לעשות נוח לו כו', וגראה דהירי'
 סובר שטיקר חציצות ת"ת הו' משום
 דתלמוד גדול שמציא לידי מעשה ומש"ה
 הלומד שלא ע"מ לעשות הו' גרעון צגוף
 מלות ת"ת וממילא פשיטא דל"ש לומר
 שיפטור משאר מלות צשציל שהוא עוסק
 במלות ת"ת, דע"י חסרון צקיוס המלות
 מחסור חסרון צגוף מלות ת"ת דקיוס
 המלות אלוני קא מאלמי למלות הת"ת שלו
 ומש"ה ודאי מחויב להפסיק ת"ת צשציל
 המלות. [נדפס צקה"י שבת סימן י"א
 ובעתק כאן מכיון שיש צו קלח מענין תפלה].

והנה צענין עוסק במלוא פטור ממלוא
 איכא פלוגתא אי פטור גם היכא
 דאפשר לקיים שניהם דהר"ן ז"ל בסוכה פ"ב
 אמהני' דשלוחי מלוא פטורין מן הסוכה
 הביא דברי התוס' שז"א אלא היכא שע"י
 העסק במלוא השנית יבא גרעון במלוא
 הראשונה. והר"ן ז"ל חולק בזה וסובר דגם
 כשאפשר לו לקיים שניהם בלא שום גרעון
 פטור הו' ממלוא השניה כל זמן שעוסק
 בהראשונה ע"ש וגראה דדעת התוס' הו'
 דעוסק במלוא פטור ממלוא השנית מטעם
 אנוס, שאנוס הו' מלעשות מלוא השניה
 מהמת ערדת העסק במלוא ראשונה [ואע"פ
 שאינו אנוס גמור שוויי רחמנא להאי ערדה
 בגדר אנוס] ולכן כשאפשר לקיים שניהם
 חייב. ודעת הר"ן ז"ל הו' דעוסק במלוא
 הו' פטור גמור דרחמנא פטרי' משאר מלות
 צעידנא דעסוק בהראשונה ולכן פטור אפילו
 באפשר לקיים שניהם בלא גרעון.

והט"ז צסי' ק"ח סק"א הביא דברי הדרישה
צמי שעוסק בצרכי רבים וע"י זה
עבר זמן תפלה שח"ל להתפלל תפלת שלומין
כיון שהיה פטור מתפלה בזמן שעסק במלוא
דרכי הרצים, וכדין מי שהיה חזל דפטור
מתשלומין היכא דנשעת זמן תפלה היה
פטור. והט"ז השיג עליו וסובר דכל התפלל
מחמת שעסק במלוא דרכי רצים חייב בתפלת
שלומים כדן שאר חנוס דמצוה צ"ע שם
שחייב בתשלומין. וכנראה דכח פליגי
דהרישה סבר דעוסק במלוא פטור ממלוא
הוא בגדל פטור ממש ודמי לפטור דחזל
דפטור ג"כ מתשלומין וכו' כשיטת הר"ן ז"ל
והט"ז סובר דמה שעוסק במלוא פטור
מבמלוא השנית אינו חלל מעט חנוס
שאנוס בעסק הראשונה וכל חנוס הא חייב
בתפלת שלומין וזה כשיטת החוס' הג"ל
וכמדומה שכבר כתב כן במלא הרועים ערך
עוסק במלוא והדברים ארוכים. [אך לשון
הדרישה עלמו משמע קלח דמעט חנוס
אחי עלה ועפ"י שפיר הקשה הט"ז חזל מ"מ
דין של הדרישה חמת ע"פ שיטת הר"ן ז"ל].

והנה מה שכתבתי לעיל לצאר הא דת"ת
נדחית מפני קיום מ"ע אחרת ולא
אמרין זה דפטור מעט עוסק במלוא פטור
ממלוא שזכו משום דכל עוסק במלוא מחשב
חנוס לצטל מלוא השנית מחמת חיוצא דעסק
מלוא הראשונה, חזל בת"ת ח"א לומר שהוא
חנוס מלקיים מלוא השנית מחמת חיוצא
דת"ת שרמי עלי, לפי שגזול מלוא ת"ת
אינו מעיקרו חלל בזמן שיש לו פנאי ולא
בזמן שחיוצא רמי עלי וככל הג"ל. הנה כ"ז
עולה יפה להבזרין דדין עוסק במלוא פטור
ממלוא אינו חלל מעט חנוס חזל להר"ן
ז"ל דכח פטור גמור על שאר מלוא בזמן
שעסוק במלוא אחת לפ"ז אין דברינו
מספיקים דהא עכ"פ הרי גם ת"ת מלוא
היא וראוי לומר גם זה שצ"ע דעסיק
זה פטור הוא משאר מלוא. [ויש ללמד

קלח דמ"מ גם דין זה דעסק המלוא משוי
פטור לשאר מלוא לא ניתן חלל בעוסק
במלוא דחיוצו מוחלטת עליו ולא בת"ת
שחיוצו הוא לפי גזול האפשרות]. ואפשר
דלשיטה זו העטם דת"ת שאני הוא כמו
שביארנו כוונת הירושלמי דה"ל כלומד שלא
ע"מ לעשות וכנ"ל, ועיקר דין זה דת"ת
נדחית מפני קיום מ"ע הא ילפינן לה
במוע"ק ד"ט מקרא דפסל מעגל רגליך ע"ש.

סימן טז

בעגין תפלה שהחסיר בה ברכה או הזכרה

ר"פ תפלת השחר דכ"ז ע"צ חוס' ד"ה
טעה כחצו צדין תפלת שלומין צ"ס
רצינו יהודה ז"ל דאם טעה ולא הזכיר דר"ח
במנחה לא יתפלל עוד צלילה שלומין דלמח
יתפלל הרי כבר התפלל כל תפלת המנחה
מצעו"י מלכד ר"ח שלא הזכיר, ח"כ אין
מרווח כלום צמח שיחזור ויתפלל צמוחאי
ר"ח שהרי אז לא חזיר ר"ח שכבר עבר וע"ש
עוד צחוס' והרא"ש ז"ל צסי' צ' כתב דחכמי
פרובינצ'א ז"ל היו אומרים דכיון דבמנחה
דר"ח לא ילא יד"ח צו התפלה [שהחסיר
זה יעו"י] ה"ל כאילו לא התפלל ולריך
להתפלל לערב שחוס חע"פ שגם עכשיו לא
יזכיר [דמ"מ עכשיו תפלה מעלייתא היא
דעכשיו כבר אינו ר"ח] והדבר מוכרע, לכך
היה אומר רצינו יונה ז"ל שיתפלל אותה
לערב צתורת נדבך עכ"ד הרא"ש ז"ל. ויסוד
מחלוקתם היא דלעת החוספות ודעמיי
גם היכא ששכח הזכרת יעו"י ילא ידי
חוצת תפלה ולא נחשבת כאילו לא התפלל
רק דלריך לחזור ולהתפלל צשציל ההזכרה
דר"ח שעדיין לא קיים ומקומה היא בתפלה,
חזל צמוחאי ר"ח אין מקום לתשלומים כיון
שידי חוצת תפלה כבר ילא והזכרה הא לא